

Икрамов Мурат Акрамович –
и.ф.д., Тошкент давлат иқтисодиёт
университетининг профессори

Аннотация: Ушбу мақолада интеллектуал иқтисодчи кадрларни тайёрлаш тизими, уни ташкил этиш ва такомиллаштириш, ижодий фаолиятни юритишдаги механизм таклиф этилган. Бу борада Тошкент давлат иқтисодиёт университети тажрибаси келтирилган

Таянч иборалар: интеллект; интеллектуал капитал; интеллектуал мулк; интеллектуал мулк шакллантириш босқичлари

Аннотация: В этой статье рассматриваются вопросы подготовки интеллектуальных кадров-экономистов, их организация и совершенствование, предложен механизм по организации творческой деятельности. Использован опыт подготовки кадров Ташкентского государственного экономического университета

Ключевые слова: интеллект; интеллектуальный капитал; интеллектуальная собственность; этапы формирования интеллектуальной собственности

Кириш.

Иқтисодиётнинг рақамлаштириш жараёнида мулк масалалари, уларни ҳал этилиши ва самарали фойдаланиш муҳим ўрин эгаллайди. Жамият ривожланган сари юқори маънавият кадрларга бўлган эҳтиёж янада ошиб, тадбиркорлик фаолиятини юритишда ижодий ёндашувни талаб қилади. Бу борада интеллектуал мулк ижодий ақлий фаолият маҳсули ҳисобланиб, иқтисодий муаммоларни ҳал этиш борасида кадрларнинг, шу жумладан, иқтисодчиларнинг бозор иқтисодиёти муаммоларини ечишга қанча тайёр эканлигини ифодалайди.

Жаҳонда интеллектуал мулк ресурси замонавий рақамли иқтисодиётнинг ўзаги бўлиб, йилига 10 фоиздан кўпроқ суръатда усмоқда (Хитой-23 фоиз, АҚШ-5 фоиз, Франция-2 фоиз, Россия-5 фоиз) [4]. Ялпи ички маҳсулотда интеллектуал ресурслар улуши Европада 45 фоизни, Хитойда 12 фоиз ва Россияда 7 фоизни ташкил этган [5]. Ўзбекистонда эса ушбу кўрсаткични аниқ ифодалаш қийинлиги унинг статистикаси ҳамда уларга таъсир кўрсатувчи олимлар аниқ бўлмаганидандир. Бундай ҳолат мамлакатимизда интеллектуал мулкдан фойдаланиш ва ижодий ёш кадрларни тайёрлашда ўзига ҳос қийинчиликларга олиб келмоқда.

Охирги йилларда республикада бу соҳа бўйича анча ўзгаришлар амалга оширилмоқда. Интеллектуал мулк агентлиги шакллантирилди, давлат раҳбарининг “Интел-

лектуал мулк объектларини муҳофаза қилиш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари туғрисида”ги қарори ишлаб чиқилди [2]. Мамлакатимиз 1991 йилдан бошлаб Жаҳон интеллектуал мулк ташкилотига аъзо бўлган, 1993 йили эса саноат мулкни муҳофаза қилиш Париж Конвенциясига қўшилган. Интеллектуал мулк соҳасини ривожлантириш мамлакатимизнинг жаҳон интеграциясидаги асосий омил эканлигидан келиб чиқиб, интеллектуал мулк объектларини муҳофаза қилиш тизимини такомиллаштиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Аммо, юқорида таъкидлаб ўтилган Республика Президентининг Қарорида 2021 йил 1 июнга қадар давлат бошқаруви органлари ва давлат корхоналари, илмий тадқиқот ва олий таълим ташкилотлари ўзларига тегишли бўлган интеллектуал мулкни (муаллифлик ҳуқуқи, турдош ҳуқуқлар ва саноат мулки) объектларини тўлиқ хатловдан ўтказиб, уларни бухгалтерия ҳисобидан ўтказилиши керак эди. Минг афсус, ушбу топшириқ ҳали охиргача етказилгани йўқ. Ушбу Қарорда интеллектуал мулк соҳасига оид фанларни кадрлар тайёрлаш тизимига жарий этишнинг биринчи босқичида, 2022/2021 ўқув йилидан бошлаб олий таълим ташкилотлари, жумладан, бизнинг иқтисодиёт университетимиз, хусусан, ишлаб чиқариш ва техник, қишлоқ ва сув хўжалик соҳалардаги таълим йўналишларида илғор хорижий тажриба асосида ҳамда ёш авлод

орасида ижодкорларнинг меҳнатига бўлган ҳурмат ҳиссини шакллантиришга қаратилган интеллектуал мулк фанларини жорий этилиши режалаштирилган.

Тадқиқот натижалари.

Тошкент давлат иқтисодиёт университетида ҳозирги кунда хориждан 37 нафар профессорлар доимий равишда ўқув жараёнида фаолият юритишмоқда, деярли барча мутахассислик кафедраларда интеграцион фаолиятини юритиш борасида ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш ташкилотларида ўзларнинг филиалларини очишиб, унда маъруза ва амалий дарсларни соҳада фаолият олиб борувчи амалиётчиларнинг иштирок этиши таъминланган. Албатта, бундай тадбирларнинг ҳаммаси юқори малакали, интеллектуал иқтисодчи кадрларни тайёрлаш борасида ҳали етарли эмас. Айниқса, интеллектуал мулк бозоридаги яратувчилар ундан фойдаланувчи корхона ва ташкилотлар фаолиятини таҳлил қилиш услугиетини такомиллаштириш, ахборотларнинг ишончилиги, тўлиқлик даражаси ва фойдаланувчиларнинг талабларига мос келишини таъминлаб, миллий илм-фанни бойитишга хизмат қилиш муаммолари етарли даражада хал этилмаган.

Университетимиз олимлари томонидан интеллектуал мулк бозорида илғор инновациялар савдо оқими юқори бўлган ахборот технологиялар соҳасидаги лойиҳаларни тижоратлаштиришда хорижий инвестициялар, ҳалқаро ташкилотлар ва тадбиркорларнинг маблағларини жалб этишнинг “инсонларнинг жамоат ҳиссаси” орқали молиялаштириш муаммоси ҳал этилган [10, 3 б.].

Таҳлиллар.

Бизнинг фикримизча, ижодий ёнашадиган иқтисодчиларни тайёрлашда, айниқса, магистратура босқичида, уқитиш тизимини тубдан ўзгартириш лозим. Ҳозирги кунда кредит-модуль тизимини киритишда янада оммавийлик ёндашув амалга оширилмоқда. Чунки бакалавриятда 240 кредит ажратилаётган бўлса, магистратурада эса 120 кредит режалаштирилган. Бундай ёндашув мутахассисларни креативфикрлайдиган, вазифаларига ижодий ёндашуви шаклланишига ҳалақит қилади. Чунки, бизнинг фикримизча, ҳозирги кунда магистратурадаги мавжуд мутахас-

сисликларга бир хил мезонда караш нотўғри бўлса керак. Уларда тармоқ хусусиятлари ва соҳа талабларидан келиб чиққан ҳолда, бизнинг тасаввуримизда, магистратурада мутахассисликларга тайёргарлик кўрсатишда табақаланишини амалга ошириш лозим бўлади.

Хорижий тажриба ва бозориқтисодиётга ўтиш талаблари шуни кўрсатмоқдаки, магистратурадаги ўқитишни уч табақага тақсимланиши лозим бўлади. Булар, хорижда тайёрланаётган МВА, яъни, бизнес фаолияти магистрлари, иккинчи гуруҳга МА, яъни, маъмурий фаолиятга тайёргарлик кўраётган магистрлар, ва, ниҳоят, учинчи тоифа, педагог ва илмий ходим бўламан деганларга ажратилиши мақсадга мувофиқдир.

Хулоса ва таклифлар.

Юқоридаги уч ҳил тоифаларга тақсимланиши ўқиш муддати ва ундаги ўтилаётган фанлар, улардаги назарий ва амалий дарслар билан фарқланиши лозим. Масалан, бизнинг фикримизча, бизнес фаолиятини ташкил этиш мутахассислигини танлаганларга ўқиш давомийлиги бир йил муддати билан чегараланганлиги маъқул. Ушбу муддатда уларга қандай қилиб хусусий бизнесни ташкил этиш, банк, солиқ, бож ва бошқа ташкилотлар билан ишлаш асосларининг назарий ҳамда амалиёти ҳақидаги билимларни бериш кифоя. Бошқача қилиб айтганда, биринчи тоифа давогарларга диплом эмас, балки хусусий бизнес юритиш кўникмаларига эга бўлиш муҳимроқдир. Магистратуранинг чиқиш иши тариқасида диссертация эмас, балки тадбиркорлик фаолиятини самарали юритиш учун ишлаб чиқилган бизнес-режа билан кифояланиш етарли бўлади.

Иккинчи гуруҳга кирувчи магистрантларнинг асосий мақсади келажакда давлат ёки бошқа мулк ташкилотларида раҳбар лавозимида ишлашга тайергарлик кўриши, лавозимларда ўсиш учун етарли даражада билим ва кўникмага эга бўлишга ҳаракат қилишади. Бизнинг фикримизча, раҳбар бўлиш учун аксарият аҳолининг қатлами интилса ҳам, аммо бунга Аллоҳдан берилган қобилият ва фазилатлар бўлиши керак. Бу дегани, қолганлардан яхши раҳбар ёки менежер чиқмайди деган нарсаси эмас, фақат улардан кўпроқ меҳнат ва билим талаб қилинади. Бу кўшимча вақт, маблағ, соғлиқ ва бошқа омилларни мавжудлиги

зарурдир. Шу сабабдан бўлажак менежерлар учун магистратурада назарий дарслар бир ўқув йилида ташкил этилиши, иккинчи йили эса корхона ёки ташкилотларда раҳбар ўринбосари тариқасида амалиёт ўташи керак бўлади. Битирув иши ҳам диссертация шаклида эмас, балки амалиётдаги тажрибадан фойдаланган ҳолда кейс-стади ёки конкрет ҳолатни таҳлил қилган ҳолда раҳбар қарорини ишлаб чиқиш салоҳиятини кўрсата олиши керак булади.

Магистратуранинг учинчи гуруҳи педагогик ва амалий фаолият билан шуғулланмоқчи даъвогарлардан иборат бўлиши керак, ўқиш муддати икки ёки уч йилга режалаштирилиб, битирув иши магистрлик диссертацияси шаклида амалга оширилади. Имконияти бўлса ушбу диссертация фалсафа доктори, яъни PhD бажарадиган ишнинг асоси бўлиши керак. Ана шу тоифа магистрантларда кредитлар миқдори 120 бўлса арзийди, чунки булар мутахассислик фанларидан ташқари илмий тадқиқот ишларини олиб бориш асосларини, педагогика, психология, методика ва бошқа фанларни чуқурроқ ўрганиши лозим бўлади. Аммо умумий фанлар ўтилиши фақат ё йил, яъни 2 семестр давомида бўлиши, қолган даврда

магистрант индивидуал равишда ўзининг илмий раҳбари билан ишлаши керак бўлади. Фақат шундай ҳолатда, бизнинг фикримизча, магистратура олдида қўйилган вазифаларни амаога оширишга имконият бўлиб, келажакда ижодий ёндаша оладиган креатив, иқтидорли кадрлар тайёрлаш имкониятига эга бўламиз.

Маълумки, интеллектуал мулкни шакллантиришда нафақат олий ўқув юртлари, ижодкор кадрларга эҳтиёж мавжуд бўлган давлат ташкилотлари, корхоналар ва тадбиркорлик манфаатдордирлар. Демак, уларнинг ҳам юқори малакали, ижодий фаолият юридадиган, бозор шароитида фаолиятни амалга оширадиган кадрларни тайёрлашда фаол иштирок этишлари зарурдир. Бу борада “таълим-илм-ишлаб чиқариш” интеграциясини амалга ошириш муҳим ўрин тутиб, иқтисодиёт университетида амалга оширилаётган йиллик “Очиқ эшиклар куни”, “Меҳнат ярмаркаси”, инновацион ва интеграция бўйича давра суҳбатлари, илмий семинар ва конференциялар, ишлаб чиқаришдаги кафедра филиалларининг фаолияти тажрибасини оммалаштириш муҳим ўрин тутди.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Илм-фанли 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш туғрисида”ги Фармони, ПФ29 ,6097- октябрь 2020 йил
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Интеллектуал мулк объектларини муҳофаза қилиш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари туғрисида”ги Қарори, ПҚ,4965-28 январь, 2021 йил.
3. Суннатов М.Н. Ўзбекистон Республикасида интеллектуал мулк бозорини тартибга солиш механизмини такомиллаштириш. PhD диссерт. Автореферати, ТДИУ, 2021
4. ИС в фактах и цифрах, 2020 год, wipo/int
5. www.president.uz
www.stat.uz

SIGNIFICANCE OF YOUTH LABOR MIGRATION IN HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT

**Bakieva Iroda Akbarovna –
TSUE, Ph.D., Associate Professor**

**Saidov Nurali Rakhimovich –
TSUE, senior teacher**

Abstract. In the article theoretically observed the impact of labor migration on human capital, learned the state of labor migration and reasons of youth migration, analyzed the migration and given obtained results